

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра історії української літератури, теорії літератури і
літературної творчості**

**«СВОБОДА» В КАТЕГОРІЯХ «ПРЕКРАСНЕ» / «ПОТВОРНЕ»
В РОМАНІ СЕРГІЯ ДЕМЧУКА «ОСТРІВ ДЖА»**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу
освітньої програми
*«Літературна творчість,
українська мова і література та
англійська мова»*
спеціальність – 035 Філологія
Анна Леонідівна КОТЛОВА
Науковий і творчий керівник:
к. філол. н., доц. Тетяна БЕЛІМОВА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання
кафедри історії української літератури,
теорії літератури і літературної творчості
протокол №11 від 9 травня 2024 року
завідувач кафедри _____ (підпис)
д.філол.н., проф. Оксана СЛІПУШКО

КИЇВ
2024

АНОТАЦІЯ

У дипломній роботі досліджено явище свободи в категоріях «прекрасного» і «потворного» у романі Сергія Демчука «Острів Джа». У теоретичному розділі розглянуто концепцію свободи крізь призму філософського та мистецького дискурсу, зокрема окреслено ключові аспекти «свободи» як філософського поняття та їх кореляцію з естетичними категоріями «прекрасного» і «потворного», та наведено втілення цього універсального концепту в літературних творах. У практичному розділі із застосуванням порівняльного та культурно-історичного підходу, а також гендерного методу й літературного психоаналізу обґрунтовано естетичне вираження феномену свободи на різних рівнях роману Сергія Демчука «Острів Джа» –образному, сюжетному, критично-філософському.

В результаті дослідження доведено, що «Острів Джа» відображає діалектичне поєднання концепції свободи з естетичними вимірами прекрасного і потворного, висвітлюючи таким чином різноманітні грані людського.

Ключові слова: свобода, прекрасне, потворне, роман, філософія, естетична категорія

The Thesis explores the phenomenon of freedom in the categories of «the beautiful» and «the ugly» in Serhiy Demchuck's novel «The Dzha Island». The theoretical sections examines the concept of freedom in the light of philosophical and artistic discourse, in particular outlining the key aspects of freedom as a philosophical concept and their correlation with the aesthetic categories of «the beautiful» and «the ugly», and provides the embodiment of this versatile concept in literary works. In the practical section, using a comparative and cultural-historical approach, as well as gender methodology and literary psychoanalysis, the aesthetic expression of the phenomenon of freedom is substantiated at various levels of Serhiy Demchuck's novel «The Dzha Island» – at figurative, plot and critical-philosophical levels.

As a result of the research, it is proven that «The Dzha Island» reflects the

dialectical combination of the concept of freedom with the aesthetic dimensions of «the beauty» and «the ugly», thus highlighting the various facets of the human condition.

Key words: freedom, the beauty, the ugly, novel, philosophy, aesthetic category

ЗМІСТ

<u>АНОТАЦІЯ</u>	2
<u>ЗМІСТ</u>	4
<u>ВСТУП</u>	5
<u>РОЗДІЛ I. ОСМИСЛЕННЯ СВОБОДИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ТА ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСАХ</u>	7
<u>1.1 Свобода як філософська категорія</u>	7
<u>1.2 Естетичне осмислення «прекрасного» і «потворного»</u>	9
<u>1.3 Літературні інтерпретації концепції свободи</u>	11
<u>РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ</u>	15
<u>2.1 Дотичність назви до змісту</u>	15
<u>2.2 Сюжетно–композиційні особливості</u>	16
<u>2.3 Образна система роману</u>	17
<u>2.4 Автобіографічне в сюжетному розрізі</u>	18
<u>2.5 Психологія свободи в образотворенні роману «Острів Джа»</u>	19
<u>2.6 Гендерні аспекти образної системи</u>	22
<u>2.7 Потенційні виклики роману на книжковому ринку</u>	24
<u>ВИСНОВКИ</u>	26
<u>СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ</u>	28
<u>ТВОРЧА ЧАСТИНА</u>	31

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна українська література – унікальне й багатогранне явище, що постає на зламі тисячоліть, охоплюючи декілька поколінь авторів і водночас широкий пласт жанрів. Так, функціонал письменників вражає розмаїтістю стильових манер і способів художнього вираження. На фоні російсько–української війни в літературному дискурсі актуалізується інтерес до реалістичних творів, спровокованих політичними та соціокультурними зрушеннями.

Роман Сергія Демчука «Острів Джа» в цьому контексті є явищем непересічним. Особливість його полягає у висвітленні подій останніх років крізь призму долі простих людей, чиї думки та вчинки близькі самому читачеві. Поглиблений аналіз цього роману в контексті сучасної української літератури є нарізним і необхідним. Особливо варто зацентрувати увагу на осмисленні поняття свободи як центрального явища у романі в категоріях «прекрасного» і «потворного».

Мета дослідження полягає у необхідності розкриття поняття «свобода» в художній рецепції роману Сергія Демчука «Острів Джа»; потребою у виявленні впливу соціально–політичних умов на сучасну людину. Для досягнення поставленої мети необхідно розв’язати такі завдання:

- окреслити ідею «свободи» та узагальнити відомості щодо досвіду інтерпретації цієї ідеї в художній літературі;
- дослідити своєрідність образів персонажів;
- виявити гендерні та соціальні аспекти образотворення;
- узагальнити притаманні автору особливості сторітелінгу;
- оцінити перспективи роману на книжковому ринку;

Об’єкт дослідження: роман Сергія Демчука «Острів Джа»

Предмет дослідження: «Свобода» в категоріях «прекрасне» / «потворне» в романі Сергія Демчука «Острів Джа»

Методи досліджень. Специфіка предмета визначає методи його дослідження. Проведено комплексний аналіз роману, що передбачає прочитання літературного тексту із застосуванням культурно–історичного методу та підходів гендерних студій. У процесі вивчення матеріалу для розв’язання основних задач також введено порівняльний метод та літературний психоаналіз.

Наукова новизна визначається літературною свіжістю роману «Острів Джа». У роботі вичерпно проаналізовано специфіку обраного художнього твору та перспективи роману на літературному ринку. Розгляд авторської рецепції свободи крізь призму прекрасного і потворного дозволив виявити глибинні естетичні та етичні виміри цього феномену, закладені у романі «Острів Джа». Міждисциплінарний характер дослідження сприяє більш об’ємному розкриттю багатогранності класичної філософської проблеми.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання викладеного матеріалу для більш детальних досліджень; популяризації проблематики роману «Острів Джа» для читачів і критиків, а відтак – піднесенні дискурсу на гостросоціальні теми. Дослідження може сприяти розширенню горизонтів осмислення феномену свободи в сучасному українському суспільстві та літературному дискурсі.

РОЗДІЛ I. ОСМИСЛЕННЯ СВОБОДИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ТА ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСАХ

А. 1.1 Свобода як філософська категорія

Термін «свобода» має на сьогодні близько двох сотень визначень, що говорить про його багатшаровість і різноплановість. Шлях дослідження цієї проблеми являє собою як гуртування навколо визначених засад та розширення теоретичної бази, так і пошук протилежного, переосмислення старих напрацювань. У загальноприйнятому розумінні дефініція свободи розглядається як можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи й суспільства. Це особливий спосіб детермінації духовної реальності. Свобода насамперед є усвідомленням можливісних меж людської поведінки, які залежать від конкретної ситуації людського існування (індивідуального і суспільного) [7, с. 570]. Свобода залишається однією з ключових концепцій у філософії, що викликає жваві дебати та роздуми. Вона відіграє важливу роль у формуванні моральних, політичних та соціальних відносин у суспільстві. Розуміння свободи, її меж та можливостей є суттєвим для побудови справедливого та гуманного світу. Явище свободи розкривається через різні виміри, зокрема крізь призму юридичного, політичного та соціально-економічного полів. У контексті реалізації особистої свободи доцільно виокремити такі аспекти: свободу жити, свободу думки, свободу вибору та свободу діяльності.

Для окремого індивіда свобода є перш за все природним критерієм, що дає змогу реалізовуватись у соціальному житті, вибудовувати різні способи взаємодії з іншими індивідами, задовольняти власні потреби й інтереси. Свободу можна назвати загальним результатом діяльності людства, а відтак – це комплексний конструкт, що широко досліджувався в контексті багатьох філософських течій. Історія філософії дає змогу окреслити не лише еволюцію різноманітних підходів, але й появу нових контекстів, що забарвлювали

проблему свободи новими сенсами [21]. Попри те, що інтерес до явища свободи спостерігається ще з часів античності, сучасне тлумачення свободи значно відрізняється від того, що мали на увазі давні афіняни. В ті часи свободу сприймали як протилежність рабству, і вона не охоплювала ідею особистої свободи як прояву незалежної сутності індивіда. І. Берлін підсумовує це так: «Проблема особистої свободи, межі, яку публічній владі, мирській чи церковній, не слід дозволяти переступати, чітко не постала на цьому етапі розвитку...»[6, с. 36]. У Середньовіччі розмірковування про волю часто пов'язувались із релігійними концепціями та відносинами людини з Богом. У період Нового часу, з розвитком гуманізму та Просвітництва, свобода почала асоціюватися з правами та особистими проявами індивіда. Протягом тривалого часу у філософії побутувало уявлення, що воля — це усвідомлена потреба. Ця ідея зародилась у філософських поглядах на свободу, які розвивали Б. Спіноза, П. Гольбах, Л. Фейєрбах та К. Маркс. Вони подавали незалежність особистості як щось, що вписується в рамки зовнішнього впливу, де індивід має можливість лише усвідомити цю необхідність та діяти відповідно до неї. Вважалося, що свобода в її сутності дозволяє людині залишатися вірною собі та не піддаватися зовнішнім обставинам.

Ж.-П. Сартр, який є одним із найвизначніших представників екзистенціалізму в філософії, розробив унікальну концепцію волі особистості. Він вважає, що людська сутність полягає у понятті задуму, проєкту. Індивід сам проєктує своє майбутнє, творить долю на власний розсуд. Зовнішні фактори чи обставини не відіграють вирішальної ролі у формуванні майбутнього людини; натомість, ключовим є її ставлення до навколишнього світу, її власна модель сприйняття. Сартр стверджує, що людина є вільною у своєму виборі та можливостях, і немає жодних обмежень, які б могли перешкодити реалізації цього вибору [25, с. 176–177]. Він пропонує приклад із скелею, яка може бути перешкодою, якщо індивід вирішить її кудись посунути, але та сама скеля, якщо на неї піднятися, дає змогу поглянути на світ з висоти. Значення, яке людина приписує об'єктам, визначає їхню роль у її житті, а отже – кожна

людина приречена бути вільною. У Ж.-П. Сартра людина залишена сам на сам із собою, у неї немає опори ні в собі, ні ззовні. Якщо існування передусе сутності, то посилаючись на раз і назавжди задану людську природу, нічого не можна пояснити. Іншими словами, немає детермінізму, людина вільна, людина – це свобода. [26, с. 319–344]

Хоча свобода й передбачає можливість людини діяти за власним бажанням, завжди постає питання раціональних меж цієї особистої свободи. Іншими словами, розум виступає як вища інстанція, що встановлює обмеження для свободи інших. Однак ця позиція породжує проблему – хто саме має право визначати критерії раціональності і встановлювати ці межі? Якщо мудрець формує власну поведінку згідно зі своїм розумінням раціональності, як стверджував Спіноза, то це одна справа. Але коли йдеться про соціально–політичну сферу, це вже зовсім інша історія. Тут право вирішувати, що є раціональним, може стати предметом суперечок і конфліктів між різними групами чи інституціями.

В етиці свобода визначається як «здатність людини вільно визначати підстави своїх дій і відповідно реалізувати себе. Етичний аспект свободи відбиває можливість суб'єктивно значущого вибору самих намірів людини; він безпосередньо стосується самого людського суб'єкта, його волевиявлення й лише опосередковано – соціальних обставин його життєдіяльності» [28, с. 571]. Проблема свободи і донині залишається однією з найбільш актуальних та нагальних у філософському дискурсі. Вона порушує питання про природу людини, суспільні устрої та межі державної влади. Вирішення цих питань вимагає глибокого розуміння як теоретичних основ свободи, так і практичних підвалин її реалізації в сучасному світі.

В. 1.2 Естетичне осмислення «прекрасного» і «потворного»

Дві ключові категорії, що становлять основу естетики, – це прекрасне і потворне. Ці концепції є відносними та можуть змінюватися в залежності від

культурних, історичних та індивідуальних факторів. Прекрасне – це те, що викликає естетичне задоволення, почуття гармонії і досконалості. Ця категорія не обмежується лише візуально привабливим; вона також може включати глибокі емоційні та інтелектуальні враження. [16,] Потворне – це те, що викликає відторгнення, дискомфорт або негативні емоції через свою форму, зміст або вираження. Потворність може бути також інструментом для досягнення певного естетичного ефекту в мистецтві.

Платон вважає, що справжнє прекрасне є, по-перше, безсмертним, а це означає, що воно не підлягає народженню, смерті, росту чи занепаду, а по-друге, його краса не залежить від контексту, адже воно не є прекрасним в одних умовах та потворним в інших. Всі інші форми прекрасного лише частково мають цю якість, народжуючись і зникаючи, в той час як вічна краса залишається незмінною і непохитною. Платон обґрунтовує ідею прекрасного як «щось таке, завдяки чому все робиться гарним і набуває вигляду прекрасного» [22, с.89], як окрему вічну концепцію, що існує незалежно від явищ чи об'єктів.

Потворне, так само як і прекрасне, було предметом роздумів філософів та теоретиків мистецтва протягом багатьох століть. У контексті історії естетики це поняття часто згадується як антипод прекрасного, хоча воно, так само як і прекрасне, зазнало своїх історичних трансформацій. Прекрасне і потворне не існують у повній ізоляції одне від одного. Вони можуть переплітатися, взаємодоповнювати одне одного або навіть переходити одне в інше в залежності від контексту та сприйняття.

Відтак, свобода–прекрасне забезпечує почуття гідності та самоповаги, що походить від усвідомлення людиною своєї здатності керувати власним життям. Крім того, свобода думки, слова та переконань є фундаментом критичного мислення, наукового прогресу та плюралізму ідей. На політичному рівні свобода забезпечує захист прав людини, демократію та верховенство права. Економічна свобода, зі свого боку, стимулює підприємництво, інновації та процвітання, даючи індивідові змогу вільно брати участь у ринкових

відносинах. Свобода–потворне, а саме її надмір може призвести до анархії, безладу та порушення прав окремих індивідів чи їх груп. Історично концепція свободи часто використовувалася для виправдання егоїстичних та аморальних вчинків під гаслом «особистої свободи». Свобода без відповідальності та поваги до інших може перетворитися на свавілля та порушення соціального порядку. Отже, сучасні філософи та політики мають справу з амбівалентною концепцією, яка провокує нагальну потребу в мудрому збалансуванні прав та обов'язків у суспільстві. Досягнення цього балансу вимагає постійного діалогу, критичного мислення та компромісу між різними інтересами в суспільстві. Лише таким чином людство зможе повною мірою реалізувати позитивний потенціал свободи, уникаючи її руйнівних проявів.

С. 1.3 Літературні інтерпретації концепції свободи

Мистецтво як довершеність гармонії форм і смислів вільне у своєму зародку, стаючи на противагу суворим законам буття. Будь–яка форма мистецтва може моделювати неймовірне та імовірне без обмежень у часовому та вимірному розрізі. Завдяки своїй глибині та метафоричності, література постає унікальним інструментом для осмислення природи людської свободи. Через художній вимір письменники можуть досліджувати свободу в усій її глибині та суперечливості.

В літературі велика кількість авторів намагалася розкрити власне бачення свободи. Зачата в античні часи, ця тема не полишає мистецький дискурс із початку просвітницької доби як основна з засад гуманізму, та продовжує трансформуватися у нові сенси. Так, у своїх філософуваннях Г. Сковорода порівнює свободу зі злотом і приказує «О, якби в дурні мені не пошитись, // Щоб без свободи не міг я лишитись» [8, с. 91], так декларуючи вільний від усіх матеріальних принад світу дух.

Для Т. Шевченка, чию творчість неможливо не загадати в контексті *libertae*, свобода майже божественна проти людських страждань за неї. Василь Барка пише: «Без сумніву, в Шевченка поняття свободи при всенародному і

вселюдському значенні мало найбільш персональний характер, порівнюючи з поезією всіх його сучасників.»[4]. Культурний і громадський діяч М. Драгоманов, натхненний Шевченковими настроями, пропонує концепцію, що певною мірою перегукується з Кобзарем, у праці «Австро–руські спомини»: «В своїй хаті свої правда і сила і воля» не може задовольняти реальних потреб людної, що для неї завше важно знати, яка правда, а що спеціально для українців навіть з національного погляду треба вияснити, якою правдою можемо ми збільшити свою силу, добитись своєї волі і своєї хати» [15, с. 227]. Саме посилення на Шевченкові рядки говорить про те що літературні твори здатні формувати погляди та переконання читачів, впливаючи на їхню свідомість. Книги, що порушують гострі соціальні й політичні питання, можуть змушувати переосмислити свої позиції та рухатись до політичних змін. М. Грушевський обґрунтовує важливість розвитку літературного слова на прикладі «Енеїди» Котляревського у контексті політичних відносин та національного відродження [11].

У намаганнях репрезентувати цінність індивідуальної свободи, письменники часто звертаються до конкретних історичних подій – війн, репресій, революцій. Романи на кшталт «Хатини дядька Тома» Гарріет Бічер–Стоу [9] розкривають трагічні наслідки рабства та боротьбу пригноблених за волю. Література також досліджує зв'язок між свободою та відчуженням. Так, у «Перевтіленні» Франца Кафки головний герой Грегор Замза, перетворившись на комаху, одночасно звільняється від суспільних умовностей і відокремлюється від сім'ї та світу людей, втечею, а не нападом [30, с. 35]. Цікавою і донині є тема зіткнення індивідуальної свободи з колективними ідеалами та нормами. Це одна з центральних проблем у романі–антиутопії Євгена Замятіна «Ми» [17], де герой прагне особистої свободи в тоталітарному суспільстві майбутнього. Аналогічним чином зіштовхуються особистість і система у творах Олдоса Гакслі, Рея Бредбері та Джорджа Орвела. Образи надлюдини, вільної від моральних обмежень, яка присвячує себе мистецтву, з'являються у Федора Достоєвського та Оскара Уайльда. Етична свобода в їхніх

творах являє собою не лише пізнавальну необхідність, а й необхідність естетичну.

Ю. Андрухович слушно зазначає, що «Постмодернізм — не напрям, не течія, не мода. Постмодернізм — це така світова культурна ситуація, від якої нікуди не подітися, тому всі ми є постмодерністами» [2]. У постмодерній літературі інтерпретація свободи може бути більш складною і багатогранною, адже згідно з Р. Бартом, навіть сам текст має не просто кілька значень, але те, що у ньому здійснюється властива йому множинність сенсу – множинність така, що не підлягає усуненню, а не та, що є тільки припущенням [3, с. 491–496]. На противагу модерністському трактуванню свободи, постмодерністи акцентують її внутрішній, суб'єктивний вимір. Постмодерн диктує стирання меж між усталеними сферами духовності і появу натомість нових, інтертекстуальних дискурсів [20, с. 5]. Так само і свобода розглядається не як абсолют, а як плинна категорія, наповнена безліччю суперечностей. Її осмислення відбувається крізь призму розхитування усталених істин, деконструкції метанаративів, заперечення ієрархічних дихотомій. Постмодерністське трактування свободи відзначається плюралізмом, толерантністю до відмінностей, увагою до маргінальних голосів та дискурсів. Воно передбачає повагу до Іншого, його права на існування [12, с. 48–49]. Це спостерігається у представленні альтернативних ідентичностей, сексуальних орієнтацій, культур. У деяких творах це поняття корелює з бажанням індивідуума до самореалізації та досягнення особистої свободи в суспільстві. А десь свобода може ставитися під сумнів, автор може висвітлити її лише ілюзорною або ж недосяжною внаслідок зовнішніх та внутрішніх обмежень. Персонажі часто опиняються у внутрішній боротьбі проти соціальних, культурних чи сімейних обмежень, що заважають їм обрати власний шлях у житті. Сучасна література аналізує свободу в більш філософському та екзистенційному контексті, почасти відходячи за межі канону [12, с. 65–66]. Автори по-різному інтерпретують свободу, відображаючи складні виклики та суперечності, з якими стикається людина, а також відкрито висвітлюють актуальні соціальні та політичні проблеми. Вони розкривають теми, які раніше були табуйованими або небажаними, активно експериментують з жанрами,

мовними засобами та структурою творів, шукаючи нові способи авторського самовираження. Вони не обмежені традиційними літературними канонами та намагаються відтворити реальність у всій її множинності.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Д. 2.1 Дотичність назви до змісту

Назва твору з першого погляду посилається на растафаріанство, хоча це лише мальовничий острів Джарилгач на Херсонщині. Ватага молодиків приїздить на Джарилгач на традиційний щорічний «сплав», але не погребти веслами, а «відпочити» – пиячити, залицятись до дівчат, вживати наркотики, дуркувати. З діалогів перед читачем постають архетипні чоловіки, кожен зі своїм минулим, які опинились на острові, щоб, за висловленням С. Демчука, «випустити внутрішніх демонів»[27]. Всі вони – частина покоління Х, чие дитинство припало на буремні дев'яності, юність – на Помаранчеву революцію, а молодість вирувала разом з Майданом й війною. Що характерно для людей, чие життя ніколи не було спокійним і для яких постійний дискомфорт став звичним, вони обирають ескапізм, уособленням чи жертвою якого стає маленька смужка суші в безкінечному морському просторі.

Світогляд растафаріанства репрезентує сплав ефіопських переказів, африканських легенд і старобіблійних сюжетів. Джа (Яхве) – це бог-батько, космічна сила, а ті, хто їй поклоняється, покликані любити все живе, зробити цей світ кращим і бути вільними. Людина уособлює в собі храм, має сповідувати в собі милосердя і ставить за вищу мету пізнати себе, для чого нерідко прибічники цієї релгії вживають священну ганджу, що має наркотичні властивості. Растафаріанській культурі притаманний культ духовності, природності та праведного життя. Однак, присвячуючи роман темі гедонізму та вивільнення від етичних обмежень, автор, імовірно, іронізує над релігійними смислами. Острів традиційно символізує ізоляцію, відокремленість від решти світу. У контексті роману це може означати, що герої покидають звичний для них соціум із його правилами та умовностями задля острова – місця, де вони можуть безтурботно віддатися розвагам та пристрастям, не озираючись на моральні норми. Назва «Острів Джа» корелює з уявленнями раста, адже Джарилгач для головних героїв постає островом

свободи, характерно оманливої. Зокрема, деякі інші натяки в романі дають підстави ототожнювати назву саме з богом Джа, наприклад «Коротка історія семи вбивств», яку читає Артем.

Загалом, назва «Острів Джа» є багатозначною та символічною, вона інтригує читача, налаштовує його на певний емоційний лад та створює цікаві паралелі зі змістом твору. Така назва безумовно привертає увагу та провокує читача на роздуми про різні грані поняття свободи, які розкриваються на сторінках роману.

Е. 2.2 Сюжетно–композиційні особливості

Роман можна поділити на три частини: пролог, основна частина та епілог у вигляді коротких оповідань. У пролозі виконано майже античну експозицію. Літня тиха ніч, самотній човен стрімко розсікає хвилі затоки, летючи назустріч самотньому вогнику берега. У човні в різних позах і станах п'ятеро чоловіків. «Один міцно тримав кермо. Другий, ковбойський капелюх якого вітер зірвав йому з голови і той тріпався на шнурку на шиї, лівою рукою вчепився в борт, а правою вчепився в третього, що скулився в позі ембріона, притримуючи ковдру, в яку був загорнутий. Четвертий лежав нерухомо під правим бортом на днищі. П'ятий сидів із закривавленою головою, притиснувшись до ніг нерухомого.»[14, с.7]. Щойно вони наближаються до берега, їх зустрічає швидко разом із поліцією, стає зрозуміло, що трапився кримінал. Автор вирішує не експериментувати із загадками, і чийсь приглушеним голосом додає, що хтось піймав кульове поранення в голову.

Сюжет бере початок у переддень парламентських виборів 2019 року. У намаганні абстрагуватись кожен від власного буденного, група товаришів віком за 30 років окупує острів Джарилгач, плануючи нічого не планувати наступні декілька днів та відриватись на повну. Літри алкоголю, екстазі, випадкові жінки, «спортивні» бійки, «хлопчачі» розмови й суперечки між «порохоботами» і «зеленими» – таким нам показують відпочинок чоловіків.

Сюжет в цьому романі не лінійний, автор то кидає читача в минуле, то повертає в теперішнє, тільки це теперішнє не Георгія, про якого ти ніби щойно почав щось розуміти, а вже про Боку. Простежується постійне нашаровування оповідей про героїв, що відволікає від розвитку подій, якого в першій частині роману власне і немає. Головним методом ведення оповіді сміливо обрано діалоги, чим живуть персонажі, яке у них світосприйняття, політичні погляди.

Зав'язка вибудовується у другій половині твору на зізнанні одного з молодиків про роман із заміжньою жінкою. Тоді ж на острів, охоплений ревнощами і бажанням помсти, прибуває її чоловік. Як описано в пролозі, розправа таки сталася, але згодом стає відомо, що вона пішла шкереберть. Убивця і жертва – не ті, хто ними мав би стати, один для одного вони випадкові люди. Перший – АГОвець, що з'явився нізвідки, а другий – майданівський тітушка, якого свідомому читачеві не надто шкода. Автор розповідав, описував, знаходив виправдання кожному герою, аби вщерть розбити цей кришталевий сервіз і на його місце поставити паперовий. Композиційна складова разом з емоційно–смісловим навантаженням потребує допрацювань, хоча, як висловлюється С. Демчук «ніколи заздалегідь не планую фабулу, не креслю сюжетні схеми.» [27].

Ф. 2.3 Образна система роману

Створення переконливих і гармонійних художніх образів завжди було складним завданням для письменника. Особливо це стосується зображення людських характерів, які повинні бути цілісними й викликати у читачів співпереживання. Однак інколи автори свідомо йдуть іншим шляхом, відмовляючись від традиційних очікувань щодо героїв твору. Деякі романи виходять за межі традиційних літературних форм, пропонуючи читачеві нові, експериментальні підходи до створення персонажів та побудови сюжету. «Острів Джа» є прикладом такого підходу.

Героїв багато, всі вони одноманітні у своїх вчинках, лише якісь дрібниці, додані в намаганнях допомогти читачеві розрізнити їх, додають їм певної унікальності, а радше – маркування. Вони постають перед читачем як мозаїчні

образи, в яких змішуються та перетікають одне в одне різні якості, емоції та поведінкові патерни. Однак, навіть при застосуванні різних підходів для прочитання, можуть виникнути складнощі з угадуванням хто є хто і навіщо про нього пише автор, бо ж історії тих персонажів, яким виділили для цих історій зайвий папір, нікуди не ведуть. Така образна система може стати викликом для читача, який змушений самостійно шукати відповіді, вдивлятися в нюанси та символи, закодовані в тексті. Мотиви невизначеності, плинності часу, розчинення індивідуальності стають провідними у романі. Хоча сприйняття такого твору може бути непростим, воно змушує читача розвивати критичне мислення, відкриватися для нових інтерпретацій і шукати прихований сенс у тому, що на перший погляд здається хаотичним. В романі описано, як Велет заробив шрам на скроні, чому Матвій відсидів десять років у колонії, чому Жора любить бокс, як Макар опинився на війні, тощо. Логічно припустити, що таке зациклення відволікає читача від сюжету, чи лагідно пропонує подивитись на щось інше, окрім діалогів під «таблетками» та зорового пожирання героями пастельного купальника, що зливається з тілом дівчини поруч.

Для більш поглибленого розуміння світу персонажів в подальшому буде застосовано літературний психоаналіз - підхід до дослідження літератури, що базується на принципах психоаналізу, які розробив Зигмунд Фройд, чия «інтерпретація завжди становила значний інтерес для літературних критиків. Знову ж таки, переважно тому, що несвідоме, як і вірш, або роман, або п'єса, не може говорити прямо, експліцитно, а робить це через образи, символи, емблеми й метафори.» [5. с. 122] Цей метод слугує для аналізу персонажів, сюжетів, символів та інших аспектів літературних текстів з точки зору психологічних процесів і підсвідомого мислення. Літературний психоаналіз приділяє увагу символам та метафорам у тексті, розглядаючи їхні психологічні значення та вплив на свідомість читача. Символи можуть мати підсвідомий емоційний заряд і відображати певні аспекти людської психіки.

G. 2.4 Автобіографічне в сюжетному розрізі

Елементи сюжету, що відображають особистий досвід та емоційні переживання автора, дозволяють створити реалістичну картину персонажів, емоційно насичені сюжети та відтворити складні аспекти життя. Автор не приховує, що за основу взято реальні події та реальних людей. В інтерв'ю для Kyiv Daily розповідає: «Маю друзів, які щороку на довгі вихідні до Дня Конституції сплавляються катамаранами по Дністру. І з цього екстриму вони завжди привозили купу історій на грані фолу. Так що, приєднавшись доних, я вже відчував, що щось напишу після цієї поїздки. Так просто вийшло, що традиційний щорічний «сплав» вони влітку 2019-го перенесли на Херсонщину. Тобто зібралися на Джарилгачі, аби дати волю емоціям, не зважати на чийсь думку про межі пристойності їх поведінки.»[28]. Можливо, саме тому критика так виділяє деталізацію описів і справжність описуваного.

Він пише про те, що найлегше й водночас найважче піддається перу – пережите, й обрамлює його в «а що, якби...», фантазує в ретроспективі. В кожному зі своїх героїв С. Демчук залишає частинку самого себе: хтось вирвався з провінції в столицю, хтось зятятий поціновувач боксу. Прикметно, що в момент, коли хочеться абстрагувати персонажа від автора, сам автор підкидує тонкий натяк, що розлучати їх двох не варто.

Я. Поліщук зазначає, що тексти сучасної української літератури «позначені сильною автобіографічністю», тому що на початках незалежності України автори були обмежені в присвоєнні чужого досвіду й натомість концентрувалися на власних переживаннях: «...в героях легко вгадуються прототипи самих авторів, а літературна професія часто стає предметом оповіді та своєрідною інтригою для зображеного в цих текстах світу» [23].

Н. 2.5 Психологія свободи в образотворенні роману «Острів Джа»

Коротко підсумовує поведінку персонажів «відморожений» АТОВець — випадковий убивця Андрія:

— Що за молодьож, ушльопки одні, — прогарчав дядько, наводячи обріз то на одного, то на іншого.— Понапиваються, понакурюються, нанюхаються й потім

танцюють на столах. Придурки, їй–богу. А чим все закінчується? Ось так і закінчується. Завжди. А дівки... Перетягалася тут вже з усім островом,— глянув він на Надію. [14, с. 139]

Як раніше було згадано, дорослішання та молодість персонажів припала на критичні для незалежної України події. Післяшок розпаду СРСР, намагання «крутитись» на початку нульових, спроби втриматись наплаву, дві революції та війна, що триває на момент подій роману, вплинули на свідомість цілої генерації. С. Демчук у такий спосіб не лише підказує, що зробило Макара таким спокійним, а Матвія таким блаженним, а й подає власну оцінку не такого далекого минулого і сучасності.

Так звані тітушки в образах Зачесаного, Вусатого й Поламаного Вуха – це знайомі кожному, хто принаймні спостерігав за однокласниками в школі, вуличні спортивні хлопчаки. Їм все одно на кого працювати, чи то підпільний бордель, чи нічний клуб, якому потрібні м'ясисті викидайла, чи впливовий бізнесмен, про якого вони лиш і знають, що він впливовий. «Політикою не цікавилися, адже всі політики, як відомо, продажні» [14, с. 74]. Так вони й опинились у Маріїнському парку в лютому 2014–го та на Антимайдані у серпні того ж року. «Але це все так, підробіток...Всі ж люблять нормально потусити, відпочити, з'їздити кудись, побачити світ. [14, с. 76]. Молодики влаштувались у приватну охоронну фірму, хтось одружився, Зачесаний знайшов себе в індустрії краси (звідти ж і прізвисько). Образи тітушок примітивні й обмежені, вони не мають на меті викликати співчуття чи принаймні бажання зрозуміти їхні імпульси. Це люди, що паразитують, пристосованці, готові служити будь–кому, аби лишень «обростати майном і жирком» [14, с. 76]. Для них свобода в рамках закону — умовність, бо вони легко піддаються наказам і власним тваринним інстинктам. Зокрема, Т. Гундорова детально досліджує семантику «хворого тіла» в сучасній українській літературі, яке породжене «небажанням дорослішати і входити в дорослий світ, де панує патріархальне соціальне несвідоме, де принципом виживання є перемога над іншим.»[13, с. 174].

На противагу антигероям, постало втілення стереотипів про «зеків» у вигляді Матвія. Свобода для нього має особливе значення після десяти років за ґратами. Навіть після непомірної дози грибів та марихуани єдине, що не полишає думки Матвія — роздуми про волю, єдинство з таким прекрасним для нього світом без нар і тюремних жуків. Матвія можна порівняти з дитиною, якій на день народження подарували довгождану іграшку — такий наблизений до екзальтації його стан. Очевидно, що тюрма лишила свій відбиток на свідомості Матвія, тому в реалістичних снах під впливом наркотичних випарів йому являється ніщо інше як лоскіт чорних «критників».

«Пропоную випити за свободу. — оголосив Матвій, підхопившись на рівні ноги з-за столу. — Мені тут тюрма наснилася, тому я святкую своє пробудження на волі. Ви навіть не уявляєте, як це круто — бути вільним. На острові це особливо гостро відчувається» [14, с. 80]. Так само наприкінці роману, коли стається збройна сутичка, першим, хто береться тікати, стає Матвій, навіть попри свою непричетність до замаху на вбивство. Страх втратити волю, що його охопив — некерований, але цілком виправданий.

Для решти одноликих героїв поняття свободи цінне, але приземлене. Замість цілісних особистостей вони постають радше набором соціальних масок. Це може бути навмисним художнім прийомом автора: герої начебто перебувають у процесі пошуку власної ідентичності, самоусвідомлення через типові моделі поведінки. З одного боку, декілька шалених днів на острові можна інтерпретувати як прояв внутрішньої свободи персонажів. Вони відмовляються жити за нав'язаними суспільством правилами на певний час та намагаються творити власну реальність відповідно до своїх бажань та уявлень. Таким чином, герої ніби звільняються від обмежень та умовностей зовнішнього світу. З другого боку, така їхня поведінка може говорити про намагання компенсувати брак самореалізації в різних сферах буденності. Разом з тим, систему образів роману можна прокоментувати як інфантильну, незрілу. Замість того, щоб долати реальні перешкоди та змінювати світ навколо себе, герої обирають шлях найменшого спротиву – втечу у комфортні ілюзії. Це може

розцінюватися як прояв нездатності чи небажання взяти свою долю у власні руки.

«— Справді крутий тост. За свободу! Тут ми всі вільні, — сказав Макар.

— Не забувай, що ми тут на роботі, — нагадала йому Соломія.

— А я звільнилася. Отже, вільна птаха,— сказала Надія.— За свободу.

Всі занурили уста в пінну прохолоду пива й відчули... ще більшу свободу.» [14, с. 82–83]

2.6 Гендерні аспекти образної системи

Гендер як «рольові, зумовлені впливом соціуму особливості поведінки представників обох статей, зафіксовані у поняттях «фемінність» (жіночість) і «маскулінність» (чоловічість), тлумачення яких відрізняється від біологічного трактування статі [10, с. 215]» розглядає Ю. Ковалів. Гендерні літературознавчі студії зосереджуються на дослідженні гендерних уявлень та стереотипів щодо маскулінності й фемінності, відображених у художніх творах. Вони аналізують специфіку авторської свідомості, яка формується під впливом гендерної ідентичності митця. Предметом вивчення є також особливий погляд, точка зору автора та персонажів крізь призму їхньої статі, а також гендерні виміри жанрових систем. Це поле досліджень невпинно розширюється, стимулюючи розробку критеріїв ідентичності, де головну роль відіграє не біологічна стать автора, а його гендер і мистецька своєрідність творів. «Гендерне літературознавство спрямоване на вивчення соціальних і культурних конфігурацій жіночого та чоловічого, різних форм сексуальності у літературних текстах» [18, с.294]. Для позначення понять «жіночності» та «мужності» українські літературознавці послуговуються нейтральними термінами «фемінний» і «маскулінний». Науковці виділяють різні поняття і явища, не пов'язані зі статтю, що завдяки стереотипам асоціюються з «чоловічим/маскулінним» або «жіночим/фемінним» началом. Теорія гендеру відкриває нові способи інтерпретації літературних творів, дозволяє зацентровувати увагу на психологічній проблематиці [1, с.426].

Чоловіки в «Острові Джа» постають гіпермаскулінними у своїх проявах, деякі сцени скидаються радше на пародії (до прикладу, п'яна бійка, для якої хтось спеціально прихопив боксерські рукавички). Вони агресивні, часом неконтрольовані й водночас поводяться майже як діти, фотографуючи сонного друга в обіймах нагої жінки. Вони хтиві й не соромляться цього, але зневажають «дамських угодників, яким не місце в їхній республіці» [14, с. 58]. Деякі бажають влади, деякі шукають приземленого щастя. Дехто не радий війні, але сам воювати не хоче, а дехто пройшов цю війну, і... теж щастя в ній не бачить. В чоловічих образах немає лицарських рис, кожен з багатьох чоловіків попри різне дозування гріховного, постає керованою емоціями й поривами істотою.

Жінкам в «Острові Джа» відведене окреме місце. Їх у романі порівняно мало, образи розкриваються дотично до чоловічих, і доволі лаконічно. Маргіналізація жіночих образів грає на руку акцентуванню саме маскулінної проблематики твору. Відсунувши жінок на узбіччя, письменник може повністю зосередитися на внутрішньому світі, переживаннях і конфліктах чоловічих героїв. Жінки стають хіба що тлом чи каталізатором певних ситуацій, але не самодостатніми персонажами. Н. Зборовська слушно зазначає, що українська літературна традиція оберігає «етично–естетичні цінності українського патріархального світу» [19,с.190].

Жіночі характери, втілені в сестрах Віті та Каті, відрізняються поглядами, поведінкою та ставленням до жіночності. Віта більш серйозна, замкнута, цнотлива, тоді як Катя – імпульсивна, відверта і не приховує свою сексуальність. На противагу їм, Вітька-футболіст демонструє типово "мачистські" риси. Він зухвалий, самовпевнений, зосереджений на кар'єрних амбіціях та статусних атрибутах чоловічності (авто, гроші, зброя). Вітька відкрито намагається завоювати увагу сестер, незважаючи на застереження їхнього батька, який постає охоронцем честі та безпеки дочок від чоловічої агресії. Образ Юльки, хоча й епізодичний, відіграє важливу роль для розкриття теми чоловічого насильства. Її становище в тексті доволі трагічне – під час

замаху, ймовірно пов'язаного з кримінальними обладками Вітьки, Юлька випадково була поранена. Цей інцидент слугує першопричиною кривавого убивства на острові. Адже батько Віти й Каті внаслідок замаху на сусідську напівсироту почав виявляти гіперопіку до дівчат. Плекаючи в собі панічний страх за їхнє життя, він тримав їх під замком цілий рік, а потім привіз на Джарлигач, щоб «змінити обстановку, провітрити трохи» [14, с. 122–123]. На острові ж у ході хаотичної сутички один з учасників сплаву вистрілив у холодильник, біля якого сиділа одна з сестер. Склом їй посікло плече. Таким чином, жіночі образи розкриваються як вразливі перед чоловічим егоїзмом та насильством. Вони змушені покладатися на захист з боку сильних чоловічих фігур, як от батько.

Сексуалізація жінок нерідко пояснюється самим ракурсом зображення – через призму чоловічого, фаллоцентричного погляду. Жінка постає не як багатовимірна особистість, а радше як сексуальний об'єкт для маскулінного суб'єкта. Її роль зводиться до гендерних стереотипів та літературних кліше. Зображення жінок через об'єктивуючу оптику може бути виявом авторських упереджень чи світогляду.

«Біля бару на березі моря (не затоки) ще нікого не було. Лише невисока дівчина з міцними ногами й приємним веснянкуватим лицем розкладала на прилавку сувенірні магнітики. Їй добре пасували окуляри «Jagermeister».

– Здається, я знайшов свої «штори» – зрадів Бока» [14, с. 66]

2.7 Потенційні виклики роману на книжковому ринку

Варто визнати, що зростає інтерес українських читачів до творів, що експліцитно й брутально зображують реальний або потенційно реальний досвід. Вже з перших сторінок автор зухвало порушує безліч табу, зачіпаючи найбільш гострі та делікатні теми – від вільного кохання і сексу до вживання заборонених речовин і навіть насильства. Відвертість, що межує з вульгарністю, начебто запозичена з табірної фольклору, вибухає на сторінках роману, лоскочучи нерви пересічного читача. Твір розкриває глибини людської свободи, права кожного на вибір власної стежки без огляду на умовності. Водночас, він

безжально оголює потворний бік такої свободи – безкарність, нищість і деградацію. У сучасному світі, де літературні канони, часом у розріз з феміністичною критикою К. Р. Лоуренс [29], та все ж невпинно зазнають трансформації, «Острів Джа» може наблизити читача до розуміння внутрішнього світу чоловіків, їхніх викликів та боротьби. Перспективним також може бути тісний взаємозв'язок роману з реаліями українського суспільства. Опис типових чоловічих переживань в українському контексті зробить його ближчим і зрозумілішим для аудиторії. Безумовно, просування «Острову Джа» потребуватиме відповідних маркетингових зусиль з боку видавництва. Важливо донести основні ідеї твору та його унікальність до читачів через промокампанії, літературні події тощо. Потенційною аудиторією можуть стати як зрілі чоловіки, які шукають відображення свого досвіду в літературі, так і деякі категорії підлітків, що прагнуть осягнути «дорослий» світ. Однак деякі книжкові магазини або дистриб'ютори можуть відмовитися від розповсюдження такого роману через його контроверсійний зміст. Також є ризик отримати високий віковий рейтинг, що обмежить коло потенційних читачів. Якщо роман буде відповідним чином промаркований, він усе ж може знайти свою нішу серед певної аудиторії читачів. Ключовим моментом буде правильне позиціонування та комунікація з книжковими експертами і зацікавленими групами.

Підсумовуючи, для когось цей роман стане свіжим літературним досвідом, розширенням світоглядних рамок. Для інших – відвертою витівкою письменницького еґо та наругою над моральними устоями. Варто погодитись із Іллею Прокопенком – «Для мене Сергій Демчук – автор, у якого все попереду. Має добре письмо, поставлений стиль. Думаю, знайде нові свої теми.»[24] Одне залишається незаперечним – Сергію Демчукові вдалося створити гучну літературну подію, яку годі залишити без уваги.

II. ВИСНОВКИ

Природа людської свободи й досі залишається однією з найбільш гарячих і актуальних тем для філософських дебатів. Це питання безпосередньо стосується сутності людини, функціонування суспільних систем та меж впливу державної влади. Щоб його досягнути, необхідно ретельно дослідити як теоретичне підґрунтя концепції свободи, так і практичні механізми її втілення в реаліях сьогодення.

В ході дослідження проведено комплексний аналіз роману Сергія Демчука «Острів Джа». Виявлено, що в романі ідея свободи постає в діалектичній єдності прекрасного і потворного, висвітлюючи різні грані людської природи в умовах війни та соціальних зрушень. Автор змальовує зовнішні виклики персонажів, для яких свобода є невід'ємною цінністю, але водночас джерелом страждань і розчарувань. У контексті суспільних катаклізмів особистісна свобода персонажів часто вступає в конфлікт з зовнішніми обставинами, що розкриває її крихкість і вразливість. Апелюючи до універсальних людських цінностей, Сергій Демчук розмірковує про нагальні питання сучасності, змушує замислитися над сенсом свободи. Автором піднята надзвичайно гостра тема російсько–української війни. Однак на першому плані – не військові події, а долі звичайних людей та іманентні психологічні й соціальні зміни на рівні індивіда.

Для того, аби повноцінно досягнути авторську рецепцію свободи, проаналізовано теоретичні засади поняття, побудовані під впливом різних філософських течій. Через призму психоаналізу відзначено безсвідому боротьбу персонажів між тваринними інстинктами свободи та нав'язаними соціальними нормами і заборонами. Прекрасне у свободі автор вбачає в невимушеності буття, можливості самовираження, отриманні насолоди від пізнання світу. Проте трагічно–потворним є протистояння між свободою індивіда та обмеженнями суспільства, внутрішні роздвоєння особистості, ірраціональні вчинки під впливом несвідомих потягів. З використанням

гендерного підходу виявлено потенційний вплив на образотворення авторського досвіду. Крізь гендерну оптику розглянуто зображення тілесності, сексуальності, інтимних стосунків у романі та їхній зв'язок з ідеєю свободи; проаналізовано чи діють стереотипні гендерні ролі, якими символами свободи наділяються герої різної статі.

Отже, естетична концепція свободи постає наріжною в романі «Острів Джа». Її було виявлено не лише на змістовому рівні тексту, так і на критично-філософському. Свобода у романі зображена не лише ідеєю, а й естетичним принципом, художньою домінантою авторського задуму.

III. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. Гендерна літературна теорія та критика // Основи теорії гендеру: Навч. Посіб. Київ: К.І.С, 2004. С.426–445.
2. Андрухович Ю. Постмодернізм – не напрям, не течія, не мода...: [З інтерв'ю з Л.Тарнашинською]. Слово і Час. 1999. №3. С. 66.
3. Антологія світової літературної–критичної думки ХХ ст.. / За ред.. Марії Зубрицької. 2–е вид., доповнене. Львів: Літопис, 2001. С. 832.
4. Барка. В. Правда Кобзаря. Нью-Йорк: Пролог, 1961. С . 288.
5. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Переклад з англ. О. Погинайко. Київ: Смолоскип, 2008. С. 360.
6. Берлін І. Чотири есе про свободу. Київ, 1994. С. 272.
7. Бичко І. Свобода. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 751.
8. Бібліотека української літератури [Електронний ресурс] дата звернення: 29.04.2024

[URL:https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/skovoroda-grigorij/505-grigorij-skovoroda-de-libertate](https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/skovoroda-grigorij/505-grigorij-skovoroda-de-libertate)
9. Бічер–Стоу Г. Хатина Дядька Тома. Київ: Bookchef. 2020. С. 288.
10. Гром'як Р. Ковалів Ю. Теремко В. Літературознавчий словник–довідник. Київ: Академія, 2007. С. 491.
11. Грушевський М. Українсько–руське літературне відродження в історичнім розвою українсько–руського народу [Відчит проф. Михайла Грушевського на науковій академії, спорядженій дня 1–го падолиста 1898 р. на пам'ятку столітних роковин відродження українсько–руської літератури]. – 1898, т. 4, ч. II: С. 75 – 81. [Електронне джерело] дата звернення: 25.04.2024

URL:https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskiyi/Ukrainskoruske_literaturne_vidrozhennia_v_istorychnim_rozvoiu_ukrainsko-ruskoho_narodu/

12. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т критики. Київ: Критика, 2005. С. 263.

13. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї. Тамара Гундорова. Київ : Грані-Т, 2012. С. 548.

14. Демчук С. Острів Джа. Київ: Темпора. 2022. С. 228.

15. Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867–1877). Літературно-публіцистичні праці: У двох томах. Київ, 1970. Т. 1. С. 151–228.

16. Естетика: навч. посіб. М.П. Колесніков, О.В. Колеснікова, В.О. Лозовой та ін. Київ, 2004. С. 208

17. Замятін Є. Ми. Пер. Н. Іванової. Київ. Видавничий союз «Андронум», 2021. С. 146.

18. Зборовська Н. Психологія і літературознавство: Посібник. Київ: Академвидав, 2003. С. 392.

19. Зборовська Н. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. Львів: Літопис, 1999. С. 236.

20. Лавринович Л. Б. Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа : дис. канд. філол. наук Л. Б. Лавринович. Тернопіль, 2002. С.175.

21. Лях В.В. Соціальні, особистісні та екзистенційні виміри свободи Мультиверсум. Філософський альманах. Київ: Центр духовної культури, 2004. № 44 [Електронний ресурс] дата звернення: 31.05.2024
URL:www.filosof.com.ua/Jornel/M_44/Ljah.html

22. Платон Діалоги / Пер. з давньогр. Київ: Основи, 1999. С. 395.

23. Поліщук Я. Реорієнтація в сучасній українській літературі. Синопис: текст, контекст, медіа. 2015. № 3 [Електронний ресурс] дата звернення: 19.03.2024
- URL: // http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2015_3_11
24. Прокопенко. І. "Все було, як у кіно. Інших прикладів ми не мали". Уривок із роману "12 унцій любові" Сергія Демчука [Електронний ресурс] дата звернення: 20.03.2024
- URL: https://gazeta.ua/articles/culture-journal/_vse-bulo-yak-u-kino-inshih-prikladiv-mi-ne-mali-urivok-iz-romanu-12-uncij-lyubovi-sergiya-demchuka/1031720
25. Сартр Ж.–П. Буття і ніщо (фрагменти). Пер. В. В. Лях / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. Київ: Ваклер, 1996. С. 176-177.
26. Сартр Ж.–П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Сумерки богів. Москва: Политиздат, 1989. С. 319–344
27. Столярчук І. Непричесана реальність. Kyiv Daily. 2022. [Електронний ресурс] дата звернення: 15.04.2024
- URL: <https://kyivdaily.com.ua/ostriv-dzha/>
28. Тertiшник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: Монографія. В. М. Тertiшник. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2009. С. 576
29. Decolonizing Tradition. New Views of Twentieth-Century «British» Literary Canons. Ed. by Karen R. Lawrence. University of Illinois Press, 1991. 29 P.
30. Deleuze G., Guattari F. Kafka: toward a minor literature. University of Minnesota Press, 1986. 136 P.

ТВОРЧА ЧАСТИНА

Про несправедливість

Наш час пробачить і негідників,
І резистентних аморалів.
Ненависть вічна лиш для мрійників
Та їм подібних маргіналів.
Бо ні, не втратили чуття,
Навік залишилися дітьми.
У сотнях вимірів життя
Несуть ідею крізь століття.

Про очевидне

Страшна хвороба ця буденність,
Саме життя – страшний недуг;
Його синонім незбагненність
Кінця танталових потуг.
На небесах немає Бога,
Він десь лежить у смітнику
І, як годиться м'яснику,
Тесак готує для святого.

самошлюз

мовчазні блазнепустощі пустища
далекі від істин примарних граалів.
в уламках тривкого кришталю
танцюють розбещено нутроці;
нема
ні вершини, ні урвища,
ні бога чужого в затертих скрижалях.

лімб у свідомості
чим не ілюзія?
тінь, що кипить і бурчить без умовку.
тінь би воліла піти в самоволку,
та лячно сердезі, що розізлюся я.
а моя злість
разом з тінню
за шлюзами.
за межі яких не ступити ні кроку.

Про стержень

На хреста поклав цигарку, вирішив:
Треба рушати, ні миті на місці.
Хоч потойбічні обійми інтимніші,
Хай у них пада замучений містик.
Я – не пропащий, нехай не спішать
Рушник пов'язати на хвіртці.
Однині я сам собі рать,
Сам собі космос і хронос, і тренос.
Зарано знімати зловісну печать,
Бо ще не посохла червона у венах.
Я знаю до атома залишки самості,
Я не згублю їх даремно, смиренно.
Прощальні салюти безпам'ятству,
Відсьогодні в прямому етері
Ні хвилини ненависті.

Месія андерграунду

кийов. метро. зелена гілка.
зелені яблука в кравчучці.

вечірна втома на повіках,
міленіал понурився в розпуці,
дитя до мами тягне руці,
свята вода горілка
хлюпоче в животі мишеподібного п'янчужки.
студенточка заснула – самотужки
тягла валізи.
отак і їдемо. на Кловській
зайшла персона вже немолода.
у розцяцькованій авосьці
гуляє протяг, пустота.
шматаття, бісером розшите,
моляка зжерла нанівець
лице – побите чи пропите –
вогнем палає ніс, ланіти
дрижать, мов свіжий холодець.
несказане дрижить в очах, роз'їдаючи нутро,
а очі – як люстро.
персона мовить тихо: «ви не Божі,
ви буденності раби
ви збудували огорожі
з крихких «аби» й ламких «якби»;
лишень не чути би стрільби
пустим патроном у порожне.»;
хтось не чув, а хтось байдужий,
персоні ж треба аудиторії;
встає і голосом скрипучим
заводить пісню чи симфонію:
«ви в круговерті содомії
згубили тисячу святинь.

та що вже там міста біблійні,
усе згорить, як та Хатинь...»
глас пророчий – «ну, не очень» (за словами випиваки),
нагадує виття собаки
із домішком агонії ягняти.
пасажири ожили відразу –
тепер у них ентузіазму
хоч відбавляй.
і як її прогнати?
так їхати не в кайф.
притихли як один та думають одне,
а дехто ще й двоповерхово
кляне
цю причинну.
лише маля підспівує невинно.
вона ж веде почате до кінця:

«загинем точно, досить божевілля,
ми вже замучили Творця...
гряде огненне водопілля!»
дідусь руками сухорлявими
бере з кравчучки «симиренко»
«прийміть мої слова смиренно:
нерозривні всі – земля, ви, ми»
і тут вона замовкла, зацімила...
старий підвівся, ледь не впав,
та все ж знайшлася в нього сила
вручити дамі скромний дар.

Red flag

Прозорістю бриніти буду поряд,
Поки твій плач вривається у ніч...
Хто ще піймає злісний погляд
І побіжить тобі навстріч?
Най твоє тіло стане чистим
Моє ж най шрами посічуть;
Хоч зболена, мов руки піаніста,
Прийму покійно смертоносну путь.
У сотні вирів чорнопінних
Ми знову щезнем стрімголов.
У барвах мінних–перемінних
Виднітиметься наша кров.
Лякай мене, щоб я тікала,
Гвалтуй цю душу до розривів
Це наша збочена Вальгалла
З первісних непростих мотивів.

очі Смерті

Той погляд був мірило внутрішніх світів,
Всіх роздягав на атоми і кванти.
У ньому кожен мікрокомос тлів,
Від нього сліпнули

Exit the void

Душі моєї пустища
зустрінуть тебе вітром
і викинуть зі світу.
Забирай свої пустоці
і більше не заходь.

із спостережень циніка

З хрестом в руці, перепустка на лобі,
Лежить покійник в ореолі оцту;
А родичі й чужі у лжежалобі
Ремствують, як ниньки їм непросто.

акр–О–віри

Місяць немов наостанок дихнув,
Ефіри п'янки несказанно хвилюють,
Тримають в полоні, ведуть у загул,
Атакують його беззахисну зброю.
Філософія перед світанком
Одвічно проста і заплутана
Розмаєм тіней заплітає фіранки,
Аби той піїт щось нарешті придумав.

Своїми словами

Можливо, я не вловив щось далеке.
І риба з гачка зісковзнула під воду,
Бо рот ненадійний і рветься він легко,
Хоч і наживка йому в насолоду.
Лишився в люстрі милуватися темінню.
Проти вітру шепочу, а слова все тікають
Од мене, од тебе, од вредного времені
В нікуди, там ждуть їх, я то певно знаю.
Який місяць нині? Яка ніч мовчання?
Скільки лишилось до тріщини в чаші?
Придивись усередину, там все до останнього
Без буков змішалось в березову кашу

епітафія

і я упаду
розітнуться легені
сотнями крил, що полинуть на Голос
і в твоїм саду
я ловитиму темінь
щоби обманути насуплений хронос

bobr

Ти у майві, в самім серпанку
Дивишся, піднявши кутик уст.
Я страшусь настання ранку –
Без тебе лишитись боюсь.

Я вже й забув, що я без тебе
Уже піввіку як живу.
І п'ю і плачу, рвучи греблі,
Ніяк все душу не дірву.

невловима

Старавсь – не піймав твої руки в повітрі...
Моя колискова бринить над тобою,
Шепочуть віконниці в тихій зневірі:
"Не бійся, ще мить до спокою».

Давно вивчена стеля напам'ять,
Просякнута наскрізь твоїми молитвами.
Вчорашні розмови щоками стікають
Прямісінько в сад, майже повністю висохлий.

Терпкий дух уцілілої вишні
Грайливо постукав у вікна –
Він не зна, що не чути більше.
Він не знає, що вже непотрібен.

Встань із пилу і лагідно випусти
Хриплі крики, що так деруть горло
І піди в безіменній немилості,
Щоб і шибки, і вишні замовкли.

булаОселя

У павутинні покручених сосен,
Бальзамоване в краплях смоли,
Лишилося кожне уранішнє сонце
Кожен раз, коли ночі цвіли.
І в тріснутих шибках наспівує протяг
Колискову, що ти колись знав.
Вітер смикає хустку на чорних воротях,
Голубить волосся випрілих трав.

адреси отримувача немає

Я цілую твоє всохле коріння,
Жадібно злизую землю із губ,
Горнусь з усіх сил мов дитина
До тебе – я! Мій душоруб.

Одкровення

Я хочу впасти ниць в угарі меланхолії!
Забув, що значить вакуум думок,
Сховавши їх у серця крематорії.

На імпульсі –
Униз чи вгору – не політ, стрибок.
Забув про миті швидкоплинність,
У забутті згубив невинність,
Себе згубив.
Тепер я тут, покірний в'язень
Причин, прохань і зобов'язань,
Піймав черговий зрив.

Гостроязика

Можна. Сказати не так, як хотілося б,
Шматувати мораль гостроносою фінкою.
Варто лише нахапатися смілості,
Аби брудоклаптики з ніжністю викроїть.
Клаптик до клаптика, плями на вигоріле:
Чистокисла робуста, кров, трава і чорнило.
– Ну і гидота...
– Куди витріщивсь, іроде?!
Одному немиле, другій – в роті намилено.
Слова – не фрік-шоу, не товар, не базар.
Я грошей не візьму, та й з купцями негусто:
Кожен тікає від власних примар,
Що розгляглись у малюнках робусти.
Тихцем усміх пускаю – це збочена втіха
Розбудити чужих замуrowаних бісів,

Споглядати в очах жахом збуджений вихор,

Екзальтовано бити кришталь і сервізи.

Хай це вияв кричущого варварства

Чи вуаллю прихований комплекс едіпа.

Далєбі не стидаюся мисленних зарослей...

Але все ж обираю киснути з рибами.

Бездоганна робота

Розділ перший.

– Санні, ось твоє нове завдання. Об'єкт – Нік Янгер.

– Той самий? Соліст "The Moneysecure"?

– Так. Тримайте свій захват при собі. Треба буде піднапружитись. Координати надіслали на пошту, теку з досьє отримаєш в архіві, обладнання уже в машині.

– Так а що він накоїв?

– Дрібниці, втім платять солідну суму. Забарикадувався у себе вдома, а ЗМІ не можуть до нього достукатись. Сам розумієш, які збитки вони потерпають. Все, що від тебе вимагається – поспостерігати за ним, передати інформацію генеральному й усунути об'єкт. Якщо чогось не вистачає, дай мені знати.

– Зрозумів. Виконаю.

Санні швидко підвівся, потиснув руку супервайзеру й побіг до архіву.

– Може кави поп'ємо? – з надією спитала адміністраторка, миловидна дівчина років 25.

– Наступного разу, люба. Біжу на завдання.

Він вийшов з офісу й попрямував до чорного фольксвагена транспортера, начиненого моніторами та пультами управління. На сидінні лежав рюкзак із жучками та змінним одягом – цього разу Санні буде прибиральником. Принизливо як для одного з найкращих співробітників бюро, однак якщо хочеш

бути непомітним, треба лишатися на виду. Мовчазний водій повіз детектива (яке дешеве слово!) в Зіркову долину. Насправді, його організація дещо більше, ніж приватне бюро розслідувань. Ніхто не знає, кому вона належить, прибутки виводяться на рахунок людини, якої не існує. Завдання надходять «згори», а не від конкретних фізичних осіб. Ні, це не ФБР. Вони слідкують за УСІМА. На кожну людину, щойно вона з'явиться в базі даних, формується сценарій, за яким вона має жити. Завдання агентів – не допускати відхилень у цих сценаріях. От Ніку Янгера було прописано померти від руки басиста своєї групи ще тиждень тому. Але цей параноїк, очевидно, відчуваючи нутром свою погибель, не знайшов нічого ліпшого, як заритися головою в пісок. Агенти не мають права вербально впливати на своїх «піддослідних». Вони спостерігають і «чистять» реальні події так, щоб вони відповідали наративу. Ситуація пішла не за планом, Ніка варто усунути вже зараз.

За два квартали до вказаної адреси машина зупинилась.

– Далі пішки, сам розумієш. Щастя.

– Спасибі, друже.

Водій усівся перед моніторами з домашнім обідом чекати повернення Санні.

Двері відчинив дворецький з яскраво вираженим мексиканським акцентом.

– Вітаю. Пароль?

– Тосканський базилік.

– Проходьте. Дивно куди ж вони всі поділися? Кляті папарацці! Явно щось задумали, я їх, паразитів, знаю... Містер Янгер зараз відпочиває, тому поки що прибирайте перший поверх. Це коридори, кухня, дві ванних кімнати, вітальня, 5 спальних кімнат, кімната для йоги. Ха-ха, не хвилюйтеся, вас десятеро. Щоправда, не пам'ятаю їхніх імен... познайомитесь, загалом. Хоча ви ж із однієї клінінгової компанії, маєте знати один одного. Якщо побачите хазяїна, чекайте, поки він з вами привітається, звісно, якщо захоче. Бажано взагалі не потрапляти йому на очі, він останнім часом не в гуморі.

– Дякую, містер...

– Ларіба.

– Містер Ларіба.

Санні взявся за роботу. По жучку на кожні три метри в коридорі, по чотири у вітальні, спальнях та кімнаті для йоги. За прибирання своїх зон він заздалегідь заплатив двом філіппінцям. Треба було б ще у ванній поставити про всяк випадок... Він підійнявся на другий поверх, подивився згори на залитий сонцем патіо й пішов шукати ванну кімнату Янгера, паралельно шпигуючи жучками картини в нескінченному червоному коридорі.

З–за стіни доносилися крики. Агент прислухався.

–...я не буду знімати довбані рукавички! Дай довести до кінця мій творчий акт!

– Але ж сер, від них, простіть на слові, тхне...

– Це від тебе тхне обмеженістю, якщо ти досі не второпала! Ану геть звідси! Боже милостивий, хто її сюди впустив... не праля, а мантелепа якась...

Двері відчинилися і з кімнати вибігла заплакана жінка. Янгер продовжив розпочатий монолог.

– ...Карлуша подарував мені ці рукавички за декілька днів до своєї смерті...Пам'ятаєш, місяць тому я грав без медіатора, бо був під аддералом, і зірвав ніготь «до м'яса»? Після концерту було афтепаті в якомусь пафосному клубі, потім афте–афтепаті з метадоновими наркоманами з околиці (досі не знаю, де я їх відкопав). Через декілька діб я отямився за 90 миль від дому з однією рукою в унітазі, а з другою у власних загижених штанях. Шуму тоді було мм... Так от, гангрена почалася ледь не одразу. Я знаю, що адекватні люди від такого не помирають, можна ампутувати, ну якось не рок'н'рольно виходить. Чи є сенс жити без руки, якою ти грав і писав опуси, що уже ввійшли в історію?.. ні, ніхто не дізнається до самого кінця, лише тобі по секрету кажу. Тільки цить!

Санні заглянув у щілину й побачив нервовну гримасу згасаючої зірки в дзеркалі й розсипані на підлозі перлинки аддералу.

«Треба зібрати обладнання,» – подумав він.

Агент розвернувся й попрямував до виходу. Завдання виконано без зусиль.

Розділ другий. Пусанський привіт.

Реймонд сподівався, що більше сюди не повернеться. Ну, літак розіб'ється чи чорномазі на вулиці приб'ють. Він поховав власного сина. І то не власноруч, і то не сина, а п'ятірню у братській могилі під Теджоном у Кореї. Його чекала обшарпана квартира в обшарпаному будинку в обшарпаному Гарлемі, дешевий розбавлений віскі та цілковите забуття. Настали мирні часи.

Він ішов з похмілля закарбованим у пам'яті маршрутом без пункту призначення. Йти, аби йти. Безсилий гнів переповнював його зболену душу. Навіщо Трумену здалися ті корейці? Хіба вони не змогли б поділити нещасний шматок суші самотужки? Ні, Штати ж – могутня країна, яка ніколи не дасть комуністам захопити владу де б то не було. Це лише перша війна. І його син лише в першій тисячі загиблих... Треба ще випити.

В барі було навдивовижу тихо. Старий єврей понуро розливав напої купці парубків, які впівголоса щось захоплено обговорювали.

- Здоров був, Рей. Не радий тебе тут бачити; зіп'єшся, не приведи Господь. Як ти?

- Живий. А ти? Як здоров'я, бізнес?

- Боюся, що скоро закриватимусь. Грошенят накопичив, на старість вистачить. А люди як пили, так і будуть пити. Одне місце нічого не змінить.

- Маєш рацію. Як тут не пити, коли президент-ідіот віддає на поталу вузькооким і «советам» молодих американців. Скільки можна воювати? Я ледь не загинув на Мідвеї через клятих японців, щоб через десять років історія повторилася вже з моїм нащадком! Перебив би всіх і кожного!

Чоловік перехилив склянку з гірким трунком до рота, пустивши непомітно скупку сльози. Компанія затихла й підійшла ближче. Один з них підніс руку, немов замахуючись.

- Ее ні, не в моєму барі! У людини горе, телепні, провалюйте звідси. – прогарчав хазяїн.

- Дядьку, я ж нічого, тільки познайомитись підійшов. Чоловік слушно мовить, ми йому цілковито співчуваємо. Я був у Кореї. Залишив їм праву ногу до коліна в

52му, бачте...

Юнак підкотив штанину й показав дерев'яний протез.

- Я - Санні. Це - мої друзяки.

Хлопці наперебій назвалися, втім, їхні імена не були важливими. «Як і вони самі,» - подумки сказав Реймонд.

- Рей.

Дві години потому ватага небезпечно п'яних юнаків й чоловік років 45 насмерть забили продавця морозива, за національністю китайця. Поліція піймала лише одного з них. Він їм не надто допоможе, бо повністю обблював труп і втратив свідомість на місці.

Реймонд прокинувся на диво бадьорим попри концентрацію алкоголю в його крові, яка була стабільно високою вже не перший день. Він заварив собі кави й почав обдумувати свіжу ідею.

- ...на війні немає рівності, бо хтось виживає, а хтось гине...мабуть, краще записати...єдиний надійний спосіб досягти гармонії – винищити народи, що є причиною ненависті... так, це сюди, те туди...готово! Значить треба почати з одиничних убивств і виставити їх так, ніби це діло рук чорномазих. Провокація зробить свою справу. Тоді почнеться сутичка сечі й гівна: хто кого переб'є. Все просто.

Задоволений роботою своєї бурхливої фантазії, Рей знову заснув.

Увечері у двері його квартири постукали. Чоловік знав, хто це, і що це буде за зустріч. Це були вчорашні юні неонацики. Таким, як вони, нічого нав'язувати не треба – вони вже самі визначилися з ідеологією. Їм потрібен досвідчений ватажок, стратег, який буде скеровувати молодецьку енергію в правильне русло.

Поліція розслідувань не вела, вбивств було небагато, а Нью-Йорк був занепокоєний: частішали сутички «кольорових» банд. Реймонд знав, що робить, лишаючи впізнавані у вузьких колах речдоки, які могли належати лише чорношкірим - не дарма ж він прожив у гетто стільки років.

Раз у місяць хлопці збиралися у Реймонда обговорити порядок денний,

запланувати нову акцію і наступне зібрання. Хлопці вірно йому служили, та й він нікого не обділяв добротою. Здається, він відчув щось віддалено схоже на батьківську любов. Санні був дуже схожий на його сина. Кремезний зеленоокий шатен з дитячим обличчям і щербатою усмішкою. Він любив бутерброди з арахісовим маслом і хотів стати художником, як Гітлер. Коли Санні про щось думав, між його густими бровами з'являлась хвиляста борозна. Він був найзавзятішим з усіх і водночас найсерйознішим.